

УДК: 378+370.113+158.6+613.7+370.15

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Л.А. Никифорова

У статті представлені основні результати теоретичного дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання. Результати пошуково-розвідувального етапу дослідження дали змогу побудувати модель зазначеного процесу під час навчання у вищому педагогічному закладі освіти. Розроблена модель формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання містить усі необхідні складові педагогічного процесу: мету, педагогічні умови формування названого феномена, форми й засоби їх реалізації, компоненти, критерії сформованості професійної культури та кінцевий результат. Реалізація моделі формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання передбачає проведення поетапної (теоретико-збагачувальний, практико-орієнтований, самостійно-діяльнісний етапи) цілеспрямованої роботи з упровадженням визначених педагогічних умов: забезпечення міжпредметних зв'язків під час професійної підготовки; актуалізація здоров'язбережувальних тренінгових технологій; залучення майбутніх учителів до позааудиторної спортивної діяльності.

Ключові слова: модель, професійна культура майбутніх учителів фізичного виховання, педагогічні умови, теоретико-збагачувальний етап, практико-орієнтований етап, самостійно-діяльнісний етап.

**МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ**

Л.А. Никифорова

В статье представлены основные результаты теоретического исследования проблемы формирования профессиональной культуры будущих учителей физического воспитания. Результаты поисково-разведовательного этапа исследования сделали возможным построение модели обозначенного процесса во время обучения в высшем педагогическом учебном заведении. Разработанная модель формирования профессиональной культуры будущих учителей физического воспитания содержит все необходимые составляющие педагогического процесса: цель, педагогические условия формирования указанного феномена, формы и средства их реализации, компоненты, критерии сформированности профессиональной культуры и конечный результат. Реализация модели формирования профессиональной культуры будущих учителей физического воспитания предусматривает проведение поэтапной (теоретико-обогажительный, практико-ориентированный, самостоятельно-деятельностный этапы) целенаправленной работы с внедрением определенных педагогических условий: обеспечение межпредметных связей во время профессиональной подготовки; актуализация здоровьесберегающих тренинговых технологий; привлечение будущих учителей к внеаудиорной спортивной деятельности.

Ключевые слова: модель, профессиональная культура будущих учителей физического воспитания, педагогические условия, теоретико-обогажительный этап, практико-ориентированный этап, самостоятельно-деятельностный этап.

**MODEL OF FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF
PHYSICAL EDUCATION**

L.A. Nikiforova

The theoretical study on the formation of professional culture of future teachers of physical education, the results of exploratory phase of the study made it possible to build a model of the process during their studies at higher educational establishments of education. The model formation of professional culture of future teachers of physical education includes all necessary components of educational process: objectives, pedagogical conditions of formation of this phenomenon, forms and means of implementation, components, criteria of formation of professional culture and the end result. Implementation of the model of professional culture of the future teachers of physical education envisages phased (theoretical and processing, practice-oriented, self-activity phases) focused on the introduction of educational prescribed conditions: providing interdisciplinary connections during training; update the health maintains training technologies; involvement of teachers to extracurricular sports activities.

Key words: model, professional culture of the future teachers of physical education, pedagogical conditions, theoretical enrichment stage, practice-oriented phase independently and activity stage.

Модернізація вищої школи в Україні стимулює пошук нових підходів до професійної підготовки студентів, у якій значне місце посідає проблема формування професійної культури майбутніх фахівців, що передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах гуманізації, гуманітаризації та збереження надбань національної і світової культури. Педагогічна професія ставить підвищені вимоги до особистісних і професійних якостей сучасного вчителя. Сукупність цих вимог виражається в необхідності оволодіння фахівцем високою професійною культурою, що визначається як вищий ступінь відповідності рівня розвитку особистості й професійної підготовленості майбутніх учителів початкової школи до специфіки педагогічної діяльності. Формування професійної культури означає розвиток у студентів самосвідомості, самостійності, почуття самоповаги, уміння приймати рішення й нести відповідальність за свої дії і вчинки.

Сьогодні науковцями досліджуються різноманітні проблеми формування професійної культури. Так, загальні основи розвитку професійної культури розглядають Н. Крилова, Н. Ничкало, Т. Саломатова, О. Смирнова, Г. Соколова та ін.; основні проблеми формування особистості вчителя як суб'єкта діяльності, цілісності його професійно-педагогічної підготовки свого часу були предметом досліджень І. Богданової, А. Богущ, В. Бондара, С. Гончаренка, В. Гриньової, І. Зязюна, Е. Карпової, Н. Кічук, В. Кравця, Н. Кузьміної, З. Курлянд, С. Максименка, А. Линенко, О. Пехоти, О. Пометун, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, М. Сметанського, Р. Хмелюк та ін.; окремі аспекти професійної культури вчителя висвітлювалися в працях Т. Бутенко, В. Вілкова, В. Грехнєва, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, Я. Коломинського, В. Кременя, В. Кудіна, С. Мельничук, О. Мудрика, В. Чайки та ін.

На думку вчених, предметом досліджень яких є вивчення особистості вчителя та особливостей його професійного самовираження (О. Абдуліна, В. Бондар, Я. Бурлака, І. Зязюн, І. Ісаєв, О. Киричук, Л. Кондрашова, Н. Крилова, А. Маркова, О. Мороз, О. Рудницька, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, В. Чайка, Я. Черньонков, О. Щербаков та ін.), суспільство цілеспрямовано підвищує вимоги

до професійної культури педагога, зважаючи на те, що бажає бачити в ньому не лише носія окремих педагогічних функцій, але й гармонійно розвинену соціально активну особистість з конкретно визначеним духовно-творчим потенціалом.

Зважаючи на те, що професійна культура характеризує особистість учителя в аспекті розгляду певної сукупності особистісних якостей та характеристик із позицій цілісності професійного розвитку, розгляд цілісного процесу професійного становлення особистості вчителя з культурологічних позицій, з урахуванням надбань суміжних наук соціально-гуманітарного профілю, безумовно сприятиме подоланню актуальних проблем сучасної професійної освіти педагогічних працівників, а саме – оптимізації формування наукового світогляду та фахової компетентності вчителя в умовах глобалізації наукового й освітнього життя та інформаційної кризи, ефективного розвитку професійно значущих видів особистісної культури (комунікативної, розумової праці, моральної, методологічної тощо). Крім того, зазначає В. Кравцов, удосконалення якості професійної культури вчителів призведе до інтенсифікації виховних впливів професійного субкультурного середовища, що є необхідною передумовою ефективності функціонування цілісного освітнього простору [3, с. 43].

Мета статті – обґрунтувати модель формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання.

Не зважаючи на те, що питання професійної культури вчителів постійно привертають увагу дослідників, аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання висвітлена недостатньо. Так, у працях О. Петуніна великого значення надається професійним і особистісним якостям учителя фізичного виховання [5, с. 59], М. Баєв звертає свою увагу на проблему опанування майбутніми вчителями фізичного виховання професійними вміннями, пов'язаними з розв'язанням виховних завдань, і практичного їх використання в процесі фізичного виховання [1].

На нашу думку, культурологічна підготовка студентів фізкультурних факультетів повинна здійснюватись протягом усього періоду їхнього навчання. Її мета – духовний розвиток студентської молоді, знайомство з культурною спадщиною людства, виховання поваги до культури народів світу, виховання соціальної, політичної та професійної культури. Тому студенти фізкультурних ВНЗ повинні отримувати спеціальну освіту, спрямовану на формування їхньої професійної культури.

Аналіз основ теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання виявив невідповідність між сучасними вимогами до професійної підготовки фахівця, його фахового й культурного рівня та між реальними компетентностями сьогоденних випускників вищих фізкультурних закладів. Адже сьогоденній учитель фізичного виховання повинен не лише добре володіти основами своєї професії, знати предмет викладання та його методичні аспекти, а й бути взірцем культури та високих морально-етичних цінностей як для учнів, так і для колег та суспільства загалом.

Під професійною культурою вчителя розуміємо складне інтегроване утворення в цілісній професійній структурі його особистості, що характеризується сукупністю професійно важливих якостей та характеристик, світоглядних цінностей і настанов, які сприяють здійсненню ефективної професійної діяльності.

Результати діагностики стану сформованості професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання на діагностувальному етапі експерименту засвідчили, що сформованість означеного феномена на високому рівні характерна для 14,3% майбутніх учителів ЕГ та 13,7% КГ, на достатньому рівні у 19,0% студентів ЕГ і 20,2% КГ, задовільний рівень виявили 27,8% респондентів ЕГ та 29,0% КГ, низький рівень цієї якості притаманний 38,9% майбутніх учителів ЕГ і 37,1% КГ.

Відтак, теоретичне дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання, результати пошуково-розвідувального етапу дослідження дали змогу побудувати модель аналізованого процесу, що реалізується під час навчання у вищому педагогічному закладі освіти.

В основі будь-якого наукового дослідження лежить метод моделювання. Дослідниками це поняття визначається як: метод дослідження об'єкта пізнання, дослідження явищ, процесів, систем шляхом побудов та вивчення їхніх моделей; використання моделей для визначення або уточнення характеристик об'єктів, що конструюються [6, с. 36]; дослідження певних явищ, процесів або систем, об'єктів шляхом побудови й вивчення їх моделей; використання моделей для визначення або уточнення характеристик і раціоналізації способів побудови заново сконструйованих об'єктів [8, с. 291]; метод наукового пізнання, який ґрунтується на дослідженні об'єкта (оригіналу) шляхом використання його копії (моделі), котра пізнається з певних, визначених дослідником аспектів. Сутність цього методу полягає у відтворенні властивостей об'єкта дослідження на спеціально створеному аналогові – моделі [4, с. 85].

Модель (франц. *modele*, від лат. *modulus* – зображення) означає схему, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується як спрощена його заміна; умовне зображення, що замінює об'єкт пізнання і є джерелом інформації стосовно нього, спосіб виразу властивостей, зв'язків і явищ

реальної дійсності на основі аналогії, тобто аналог об'єкта-оригіналу, котрий у процесі пізнання і на практиці слугує для одержання та розширення знання (інформації) про оригінал з метою його конструювання, перетворення або управління [4, с. 68]; уявна або матеріально реалізована система, що відображає або відтворює об'єкт дослідження, здатна заміщувати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт [7, с. 27]. На підставі аналізу визначення вченими поняття «модель» Н. Башавець було виокремлено такі її ознаки: модель – це система, що реалізується матеріально або е умовно уявленою; модель віддзеркалює об'єкт дослідження; модель спроможна замістити об'єкт за певних обставин; вивчення моделі дає нову інформацію про об'єкт [2; с. 82].

Підсумовуючи, під моделлю будемо розуміти схематичне зображення основних структурних складових процесу формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання, що є основною метою експериментальної роботи.

Реалізація моделі передбачала проведення поетапної цілеспрямованої роботи із упровадженням визначених педагогічних умов: забезпечення міжпредметних зв'язків під час професійної підготовки; актуалізація здоров'язбережувальних тренінгових технологій; залучення майбутніх учителів до позааудиторної спортивної діяльності. При цьому педагогічні умови було задіяно комплексно впродовж експериментальної роботи, оскільки всі вони впливають на формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання, проте на кожному з етапів одна з них визначалась як домінуюча.

Так, на теоретико-збагачувальному етапі в якості останньої впроваджувалася педагогічна умова «інтеграція дисциплін соціально-гуманітарного та психолого-педагогічного циклів забезпечення міжпредметних зв'язків під час професійної підготовки», що сприяла набуттю студентами необхідних знань стосовно професійної культури вчителя фізичного виховання. Засобами реалізації названої педагогічної умови виступали лекційні та семінарські заняття спецкурсу «Основи формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання» і таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика викладання спортивних і рухливих ігор / легкої атлетики / гімнастики / плавання тощо», що передбачали як подання навчального матеріалу викладачами, так і пошукову роботу студентів, а також диспути, дискусії, розв'язування педагогічних задач, конфліктних ситуацій, рольових ігор, виконання індивідуальних творчих завдань і самостійної роботи.

На практико-орієнтованому етапі домінуючою виступила педагогічна умова «актуалізація здоров'язбережувальних тренінгових технологій», що передбачала формування й відпрацьовування студентами практичних умінь у межах проведення педагогічного гуртка, проводилися тренінги комунікативної взаємодії та емоційної саморегуляції, оздоровчі тренінги, складання індивідуальної програми здоров'я, пропагандистська робота щодо шкідливих звичок тощо.

Самостійно-діяльнісний етап передбачав використання такої домінуючої педагогічної умови, як «залучення майбутніх учителів до позааудиторної спортивної діяльності» і був спрямований на набуття студентами вмінь і навичок підготовки й проведення спортивних свят, змагань, суддівства, організації рухливих і спортивних ігор у позакласний час і в умовах дитячого оздоровчого табору, які використовувалися студентами під час проходження шкільної і літньої педагогічної практики.

Зазначимо, що поетапна реалізація педагогічних умов комплексно впливала на формування визначених компонентів професійної культури: мотиваційно-аксіологічний (передбачає формування в студентів мотивації саморозвитку особистісних потенцій у професійному самовизначенні, пізнавального інтересу та ціннісного ставлення студентів до обраної професії, мотивації досягнення успіху), когнітивно-праксеологічний (когнітивна складова означеного компонента передбачає наявність у майбутніх учителів фізичного виховання знань, необхідних для формування професійної культури, які отримані ними в ході фахової підготовки, зокрема знання про культуру, а саме сутність поняття «культура», структура культури та її складові показники; праксеологічна складова представлена динамічним досвідом культурних практик людини як способів її самореалізації, що визначає характер організації адекватної соціальним потребам суспільства культуротворчої діяльності майбутнього вчителя фізичного виховання), особистісно-поведінковий (вибір означеного компонента зумовлений тим, що особистість учителя відіграє значну роль у залученні школярів до занять фізичною культурою і спортом, з огляду на це, він повинен володіти певними особистісними якостями, які зумовлюють його поведінку в різноманітних шкільних ситуаціях, повсякденному житті, у спілкуванні з учнями, їхніми батьками тощо), рефлексивно-корекційний (виокремлення цього компонента зумовлене тим, що самоаналіз власного чуттєвого сприймання світу через зіставлення його з контекстом культури, вияв особистісного світоставлення, що спирається на свідому рефлексію, обов'язково зумовлює професійне самовдосконалення вчителя, оскільки постійно підвищує рівень складності педагогічних завдань, який у результаті перевершує рівень актуальної готовності вчителя до їх розв'язання).

Сформованість виокремлених компонентів оцінювалася за допомогою відповідних критеріїв: настановно-ціннісний (показники: спрямованість на педагогічну діяльність, мотивація на досягнення успіху в професійній діяльності, наявність професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій); знаннево-діяльнісний (показники: знання щодо професійної культури вчителя фізичної культури, комунікативно-організаційні вміння, навички емоційної саморегуляції), індивідуально-спонукальний (показники: морально-вольові якості, вміння приймати рішення, конфлікту усталеність), аналітико-регулятивний (показники: аналітичні вміння, діагностувальні вміння, рефлексивні вміння). Результатом реалізації моделі виступила сформованість професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання.

Отже, презентована модель формування професійної культури майбутніх учителів фізичного виховання містить усі необхідні складові педагогічного процесу: мету, педагогічні умови формування зазначеного феномена, форми й засоби їх реалізації, компоненти, критерії сформованості професійної культури та кінцевий результат.

Література

1. Баев Н. И. Особенности воспитательной работы со студентами на занятиях по физическому воспитанию / Н. И. Баев. – Л., 1983. – С. 52-60.
2. Башавець Н. А. Професійна діяльність учителя з розвитку фізичних якостей старшокласників : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Андріївна Башавець. – Одеса, 2001. – 299 с.
3. Кравцов В. О. Особенности социально-профессионального развития личности будущего учителя // Научно-методический бюллетень кафедры педагогики : проблемы личности / За ред. докт. пед. н, проф. В. В. Радула. – Кировоград : ТОВ «ІМЕКС-ЛТД», 2006. – С. 42–53.
4. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : [курс лекцій] / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
5. Петунин О. В. Формирование профессионального мастерства учителя физкультуры / О. В. Петунин. – М.: Просвещение, 1980. – 112 с.
6. Пирогова О. В. Моделирование в образовании / О. В. Пирогова // Инновации в образовании. – 2004. – № 5. – С. 35-40.
7. Штофф В. А. О роли моделей в познании / В. А. Штофф. – Л., 1963. – 303 с.
8. Ярмаченко М. Педагогічний словник / М. Ярмаченко. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.

References

1. Baev N. I. Osobennosti vospitatelnoy raboty s studentami na zanyatiyah po fizicheskomu vospitaniyu / N. I. Baev. – L., 1983. – S. 52-60.
2. Bashavets' N. A. Profesiynna diyal'nist' uchyatelya z rozvytku fizychnykh yakostey starshoklasnykiv : dys... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Nataliya Andriyivna Bashavets'. – Odesa, 2001. – 299 s.
3. Kravtsov V. O. Osoblyvosti sotsial'no-profesiynoho rozvytku osobystosti maybutn'oho vchytelya // Naukovometodychnyy byuleten' kafedry pedahohiky : problemy osobystosti / Za red. dokt. ped. n, prof. V. V. Radula. – Kirovohrad : TOV «ІМЕКС-ЛТД», 2006. – S. 42–53.
4. Kustovs'ka O. V. Metodolohiya systemnoho pidkhodu ta naukovykh doslidzhen' : [kurs lektsiy] / O. V. Kustovs'ka. – Ternopil' : Ekonomichna dumka, 2005. – 124 s.
5. Petunin O. V. Formirovanie professionalnogo masterstva uchitelya fizkultury / O. V. Petunin. – M.: Prosveschenie, 1980. – 112s.
6. Pirogova O. V. Modelirovanie v obrazovanii / O. V. Pirogova // Innovatsii v obrazovanii. – 2004. – № 5. – S. 35–40.
7. Shtoff V. A. O roli modeley v poznanii / V. A. Shtoff. – L., 1963. – 303 s.
8. Yarmachenko M. Pedahohichnyy slovnyk / M. Yarmachenko. – K. : Pedahohichna dumka, 2001. – 514 s.